

פרוטוקול מס' 360
מישיבת ועדת החוקה, חוק ומשפט
מיום ב' ס"ז בתמוז תשל"ג - 16.7.73. שעה 11:00

נכח:

חברי הועדה:
י. גולדשמידט - יו"ר
א. אנקוריין
ד. ארזי
ס. ביבי
ג. האוזנר
ב. הלוי
ש. פרידמן
ח. צדוק

מוזמנים:
א. ידין - משרד המשפטים
א. זמביץ - משרד המשפטים
א. שלי - משרד המשפטים
נ. רקוצר - משרד המשפטים

מ"מ מזכירת הועדה: ש. צטח

רשמה: א. ובר

סדר היום:
(1) חוק יסוד: זכויות האדם
(2) חוק להארכת תוקף של תקנות שעת חירום (ליקוח על כלי שיט) (נוסח משולב), תשל"ג-1973
(3) חוק יחסי ממון בין בני זוג

למשל -

(ניקולא ג'ומ 24.7.73)

אני פותח את הישיבה.

היו"ר י. גולדשמידט:

חוק יסוד: זכויות האדם

סיימנו בדיון חוזר את סעיף 20 ואנו
הוזרים לסעיף 2. מה"כ הלוי מבקש להביא לפני הועדה כמה החלטות
ארגוניות שהיו בוועדת המשנה.

ג. הלוי:

דנו בסעיף 2 גם במליאה במשך שלוש עד ארבע
ישיבות והגענו להכרעה בין שלוש גרסות
עיקריות. סעיף 2 עצמו מורכב משני חלקים - שוויון בפני החוק וחוסר
אפליה. הגרסות מתחלקות: אם ההוראות תהיינה כלליות על כל אדם,
הכל שווים בפני החוק ואין מפלים בין אדם לאדם מטעמי גזע, מין
לאום וכו'; או אם הדברים יהיו מוגבלים לאזרחי ישראל. כדי איכשהו לפשר
או בתור גרסה נוספת, הוצעה גרסה ב' - לברר שיש הבדל בין אפליה והבחנה,
אולם אין בכך לגרוע מכל חוק הקובע הבחנה בין בני אדם מטעם שהוא מן הענין.

לנוסח זה היו הסתייגויות של מה"כ קלינגהופר
ואחרים שהסבירו שהמלה "אפליה" לפי הפסיקה, פירושה אפליה מטעמים
בלתי ענייניים, וההוספה לא מוסיפה, או שההוספה מוסיפה יותר מדי:
אם היא יכולה להצדיק הכל הבחנה, אז היא למעשה יכולה לרוקן את הסעיף
הראשי מכל תוכנו, כי אז אפשר להבחין בין גזעים שונים, מינים, עדות
ולאומים מטעמים שהמחוקק יקבע.

אני אינני רואה בגרסה ב' פתרון לבעיה לקביעה
בין כל אדם לבין אזרחי המדינה. לעומת זאת הצעתי גרסה שלישית, ואי
ביקשו החברים לדחות את הדיון בה; לא להסיר אותה מדיון, להיפך,
היו"ר וחה"כ קלינגהופר דווקא תמכו בגרסה זו, אבל היתה בקשה לדחות
את הדיון ולהוסיף סייג כזה: "הכל שווים בפני החוק. אין מפלים בין
אדם לאדם מטעמי גזע, מין, לאום, עדה, ארץ מוצא, דת, השקפה, מעמד
חברתי, השתייכות ארגונית או פוליטית; אולם אין בכך כדי לפגוע
בכל הוראת חוק המייחדת זכויות או חובות או כשירות לתפקידים ציבוריים
לאזרחי המדינה, ובכל חוק הנותן ביטוי לאופייה היהודי של מדינת ישראל".

המשפט האחרון מכיוון בראש וראשונה לחוק
השבות, לכל תיקון של חוק השבות וגם להוראות בחוק האזרחות הנוגעות
עדיפות לאזרחות מכוח שבות, וגם לכל חוק אפשרי אחר שהוא לאו דווקא
בשטח העליה, אלא באיזה שטח שהוא, שהמחוקק רוצה לבטא בו את אופייה
היהודי של מדינת ישראל בהתאם למגילת העצמאות, שאחד מיסודות המדינה
הוא שזו מדינה יהודית. הסתייגויות מסוימות דת ולאום במדינת
ישראל, יכולה לזנוע רק מאופייה של מדינת ישראל, שזו מדינת יהודים.
במידה שהמחוקק מוצא לנכון שבמדינת היהודים יש צורך במעמד מיוחד ליהודים,
באותה מידה אנו סומכים על המחוקק שהוא רשאי גם לסטות משוויון דת
ולאום. אם זה לא שייך לאופי המדינה בתור מדינה יהודית, אז צריך להיות
שוויון כלפי הכל.

אנו דנו בשתי האפשרויות - אזרחים או

כל אדם; דשנו בזה בוועדת המשנה בהרכב ישיבות, ובמליאה במשך שלוש ישיבות
והכוונה שצבריע הינום.

כדי לקצר, הייתי רוצה להביע דעתי בנדון.
הייתי חושך ותמכתי עד עכשיו בשוויון כללי "הכל שווים בפני החוק",
ולא רק אזרחי מדינת ישראל שווים בפני החוק מטעמים מובנים מאליהם.
אם נאמר בסעיף זה שאזרחי המדינה שווים בפני החוק, כל אחד מבין מזה
שמי שאיננו אזרח, בעיקר ערבים שאינם אזרחי ישראל, אינם שווים.
פלומר, שנין ערבים ליהודים שאינם אזרחי המדינה לא חל עקרון השוויון.
לכן הייתי אומר, אזרחים צריכים להיות שווים עקרונית, אבל אסור להפלות
גם מי שלא אזרח, מטעמי גזע, דת, לאום - אלא במסגרת הסייג שקובעים
בפירוש. הסייג צריך להיות צמוד לחוק השבות או לחוקים דומים.

לאזרחים יש מעמד מיוחד בחוק הבחירות לכנסת
ובמינוי למשרות שונות כמו שופטים. לכן יש לומר "אין לגרוע מכל חוק
המייחד זכויות או חובות לאזרחי המדינה או כשירות לתפקידים מיוחדים
לאזרחי המדינה". בענין של לאום או דת אפשר להפלות רק בצמוד לחוק
השבות או לחוקים הנותנים ביטוי לאופייה היהודי של מדינת ישראל.
אבל לא הייתי גורס לצמצם את החוק הזה רק לאזרחי המדינה, מה גם שאם
נצמצם אותו לאזרחי המדינה, יכול להיות שלא נצמצמו די, ויתכן שאפילו
בין אזרחי המדינה יכול להיות מוצדק הבדל בין יהודים ולא יהודים.

ב. הלוי :

כחוק השבות יש אפליה בין יהודים ולא יהודים - אלה שצריכים להתאזרח לפי כללים כלליים או אלה שמתאזרחים מכוח חוק השבות.

הייתי ממליץ לקבוע שהכל שווים בפני החוק אבל אזרחות יכולה לתת פריבילגיות בנוגע לזכויות וטובות וכשירותים לתפקידים שונים, וחוק השבות וחוקים הקשורים לאופיה היהודי של המדינה פטורים מזה.

הי"ר י. גולדשמידט: חה"כ אנקוריון יציג את העמדה המגינה על אזרח.

א. אנקוריון: בדיון בוועדת המשנה ציטטתי בהרחבה את הדוגמאות של הקונסטיטוציות השונות בעולם, בתוכן במערב אירופה, - שהנוסח המקובל כשמדברים על הסעיף הכללי שקובע את כלל השוויון, מתייחס לאזרחים. או שנאמר במפורש שמדובר על אזרחים או שנאמר בלשון לאזרחים. הנוסח הזה הוא נוסח מקובל בחלק גדול של העולם החופשי שממנו אנו רוצים ללמוד.

בעיני מה שאנו כותבים בסעיף הכללי הזה הוא שטר גדול מאוד. איננו כותבים את החוקה לצורך תפארת המליצה, כי זה יהיה חוק יסוד ועליו יסתמך בתי המשפט. אינני משלה את עצמי שנוכל לקיים שוויון גמור בכל השטחים, בין אזרחי ישראל ללא אזרחיה. אינני חושב שאנו יכולים לקבל עלינו התחייבויות היום מראש לגבי כל מי שיהיה חושב בישראל.

ג. האוזנר: אולי תיתן דוגמה קונקרטית?

א. אנקוריון: הענין של חוק השבות.

הי"ר י. גולדשמידט: גם חה"כ הלוי רוצה להגן על זה.

א. אנקוריון: אינני רוצה להכניס את חוק השבות רק כיוצא מן הכלל. אני יכול לתאר לעצמי כל מיני חביעות בקשר לחינוך, או אפילו להתיישבות, או לביטוח לאומי במובן הרחב ביותר של מי שלא יהיו אזרחי ישראל אלא תושבים, ומכוח הסעיף הזה עלולים לבוא בכל מיני תביעות שהמדינה לא מתכוונת לזה ולא תוכל לעמוד בזה. בסעיף 3 לאחר מכן מדובר על אדם ואם למשל אומרים שאין מגבילים חרות של אדם וכו', אינני מציע להחליף אדם באזרח. נכון הוא שלגבי הפירוט, הטלה "אזרח" מופיע במקום אחד או שניים שצריך היה להדגיש את זה - בסעיף 7 (ב) למשל נאמר: "כל אזרח הנמצא מחוץ לישראל זכאי להכנס אליה".

אני סבור שבמידה שמדובר על פירוט זכויות שישנן בתוך החוקה, על ידי זה שאנו מדי פעם אומרים "אדם" ולא פחות מזה, נדע לי שאנו מכסים את כמיהתנו למכסימום של שוויון בין אדם לאדם. אבל כשאני צריך להתחייב על זה באופן כללי ביותר שלא תהיה אפליה, אינני מוכן לכך שסמך את הדבר הזה בפורמולה כללית - שלא נפלה בין אדם לאדם - בשעה שאני חושש שהמדינה לא תוכל לעמוד בזה. ברוב החוקות שהיו לפנינו מדובר על אזרחים. מדוע אנו צריכים להיות יותר אפיפיוריים מהאפיפיוריים של העולם החופשי לקבל עלינו את הדגש הזה בין אדם לאדם, כשאנו צריכים לזכור מה המצב בישראל. אני חושב שזה לא מציאותי ולכן אני עומד על כך שנדבר על כל אזרחי ישראל ללא הבדל בין אזרח לאזרח.

ד. ארזי: על נושא זה התווכחו כל כך הרבה בוועדת המשינה

שאני יודע אם כדאי לחזור על כל הנימוקים. אני ער לכך שיש דברים שחלים רק על אזרחים ולפיכך בחוברת שמשווה את ההצעות השונות מופיעות שתי הצעות של חה"כ קלינגהופר ושלי ובנוסחן הן כמעט זהות. בנוסח שהגשתי בחלק הראשון נאמרו הדברים שנאמרו בגרסה א' - "הכל שווים בפני החוק" והוספתי שלא תהיה אפליה בין אדם לאדם מטעמי גזע, מין, לאום וכו'. לאחר מכן ישנו סעיף ב': "אין באמור בסעיף א' כדי לגרוע מהודאות חוק השבות או כל דין הסתנה זכויות או חובות או התמנות לתפקידים ציבוריים, באזרחות ישראלית, או כל דין המגן על האשה כאשר היא אשה". הנוסח של חה"כ קלינגהופר דומה מאוד ואני מוכן להזדהות אתו.

ר. ארזי:

לדברי חה"כ אנקורדיון: אם אנו כותבים את החוקה שלנו רק לאזרחים, מסתבר שבזה אנו מוציאים תושבים שיננם בארץ ישראל והם לא מעטים מהשווייץ שבחוקה, ויש סכנה בכך שימצאו באומות העולם אנשים שיאמרו לנו ויצביעו עלינו, הנה מדינת ישראל נתנה בחוקה שלה שווייץ רק לאזרחים שלה. ולדבר תהיה השפעה שלילית בפרט במצב המיוחד שאנו נמצאים בו מבחינה פוליטית - למשל כלפי תושבי ירושלים. אמרנו שלתושבי ירושלים יש זכות להצביע לעיריות ולא לכנסת. אילו היה רק סעיף א' ללא סעיף ב', ואפשר כמובן לחשוב על ניסוח יותר רחב, הייתי מבין את הנימוקים שהביא חה"כ אנקורדיון. אינני חושב שהוא אומר מה שהוא אומר מתוך איזה רצון להכתיב למישהו אחר מצב אחר. אבל עלינו לזכור שהמצב שלנו הוא אחר, לכן כדי לכתוב במפורש את החוק השבות בנוסח הסעיף. אני חושב שיש חשיבות לכך שנציין שקיים חוק השבות והוא לגבי יהודים בלבד. אותו דבר אם אנו אומרים שיש הפקידים שאפשר למסור רק לאזרחים ישראלים כי הם פעוגנים בחוק, אני חושב שיש בזה פתרון למת שמעמיד חה"כ אנקורדיון.

אני מציע שבסעיף א' ייאמר שיש שווייץ בין כל בני האדם, ובסעיף שני ייאמר מה הנימוקים מן הכלל כפי שעשינו לגבי רוב הסעיפים האחרים, ועל ידי כך אנו אומרים שיש זכויות שנתונות רק לאזרח ולא לתושב.

הפ"ר ג. גולדשמידט:
אני רוצה להציג שאלה שאולי חה"כ צדוק ישיב עליה: אלה שמציעים "אזרח" במקום "אדם", האם בזה הם פותרים את השאלה? למשל בהסתמכות שהבאנו לוועדת המשנה, כתוב לגבי סעיף 2 שחה"כ צדוק אמר שאם תתקבל ההצעה "כל אדם" הוא יציע להוסיף סעיף לגבי עליה ואזרחות. ואם אנו מקבלים אזרח, אנו לא צריכים לומר את זה? הלא גם אז יהיה הבדל בין אזרחים יהודים שחוק השבות חל עליהם ובין אזרחים לא יהודים שחוק השבות לא יחול עליהם. אז מה התועלת בזה?

(ב) מה לגבי תושבים, כולל יהודים, שלא רצו לקבל אזרחות ישראלית ובמקום שאין אזרחות כפולה הם תושבים כאן ואינם אזרחים?

(ג) זה סעיף שהוא מעין חלון ראווה לאומות העולם וגם לעולם היהודי. היו לנו כבר כרשיות קשות עם אנשים שלא היו אזרחי המדינה, והסתבכו בהם כמו סובלן ואחרים. האם השיקולים והעובדה שאנו בכל זאת עומדים בחלון ראווה כלפי כל העולם יותר מאשר שוייץ אם כי היא ותיקה יותר מאתנו - האם זה עשוי להוביל אותנו לניסוח יותר רחב או ליברלי יותר, עם ההדגשה המפורשת שהציע חה"כ הלוי.

ח. צדוק:
הסעיף הזה לא מעניק זכויות. הוא סעיף שאומר שלא תהיה אפליה, ואין הוא מקור של זכויות - אלא אומר, יהיו אשר יהיו הזכויות והחובות, אין להפלוג. האופי של הסעיף הזה כסעיף של חלון ראווה מביא אותי למסקנה הפוכה ממה שרמז חה"כ: אני רוצה שהסעיף הזה יהיה בספר החוקים שלנו בלי סייגים ובני סייגים מסוג הסייגים שחה"כ ארזי והלי הזכירו. כשלמעשה אתה מציג סלון ראווה שבו קבעת אפליות, מפני שהסייגים מצביעים על אפליות. אני מעדיף שסעיף זה יהיה סעיף חלק, ואין לי פה יותר דגישות מאשר כשמדברים החוקות האחרות שקבעו את הסעיף הזה, לא את הסעיפים הדניים בזכויות הספציפיות אלא את הסעיף הזה שקובע שלא תהינה אפליות.

כלומר, מבחינת היותו סעיף זה חלון ראווה, אני מעדיף אותו כסעיף שאומר שלא תהיה אפליה בין אזרחים, בלי סייגים שונים, מאשר כסעיף שקובע אותה כסעיף שלא תהיה אפליה בין אנשים - דבר שבהכרח מחייב אותי להוסיף סייגים מסייגים שונים.

ח. צדוק:

לדברים הספציפיים - חוק השבות הוא חוק מפלה בנוגע לזכות הכניסה לישראל, ואין הוא חוק מפלה בין אזרחי ישראל. אדם שרכש אזרחות בין בדרך חוק השבות או בדרך אחרת, הוא אזרח, וכל האזרחים שוים. אם אתה קובע כלל שלא תהיה אפליה בין אזרחים, אינך נזקק לסייג בקשר לחוק השבות, כי חוק השבות איננו מפלה בין אזרחים אלא בין יהודים ללא יהודים לגבי כניסה לישראל ולגבי רכישת אזרחות. כשאתה קובע שאין אפליה לכל, חוק השבות הופך לחוק מפלה בין יהודים ללא יהודים בכל הנוגע לכניסה לישראל ובנוגע לרכישת אזרחות.

לענין השושבים העולים שאינם אזרחים: יכול מאוד להיות שאני בן רוצה להפלות בין תושבים עולים יהודים שהם על סף האזרחות, ובין תושבים לא אזרחים אחרים. אינני אומר שאני עומד לעשות את זה, אבל אינני רוצה שהחוקה תמנע את זה ממני. והדאגה של היו"ר היתה שעל ידי הגבלת הענין לאזרחים, אני כאילו מאפשר אפליה בין עולים יהודים שקיבלו אזרחות ובין עולים יהודים שעדיין לא קיבלו אזרחות. אותי הדבר הזה מדאיג פחות. מה שמדאיג אותי זה שיתכן, ואני ארצה ליצור מצב חוקי שגללה יהודי שבא הנה מכוח חוק השבות ושומר על אזרחותו הקודמת, יהיה במצב שונה מאשר תושב לא אזרח אחר שלא בא הנה מכוח חוק השבות. למשל, דיברנו על עניני קרקעות. בדרך כלל אני נגד הגבלות בתחום זה. אבל יכול להיות שיש מצב שבו זה שנצטרך להגביל זכות רכישה חופשית של קרקעות. יתכן שאני ארצה ליצור מצב שכשעולה שבא הנה מכוח חוק השבות והוא עוד לא קיבל אזרחות ויקבל פעם, יהיה בכל הנוגע לזה קרוב יותר לאזרח מאשר לתושב שהיה בכלל זמני ואיננו יהודי ואיננו עולה. אני אהיה מנוע לעשות את זה אם אכתוב את הסעיף כפי שהוא פה, אלא אם אוסיף סייג נוסף.

ב. הלוי: כשכותבים "אופיה היהודי של מדינת ישראל" זה עוזר. מה תעשה למשל עם אחר ערבי?

ח. צדוק: אני מראש מקבל שאזרח ערבי לא יהיה מוגבל בשום סייג. כשפעם הוצע סעיף שיאמר שמדינת ישראל היא מדינה יהודית, זה לא היה נראה לי. אני מתנגד לקביעה קונסטитуטיבית שמדינת ישראל היא מדינה יהודית, ואני רואה באותו אור איזה אזכור של האופי היהודי של מדינת ישראל. אם מדברים על האופי היהודי של מדינת ישראל כערף היסטורי, ציבורי, ערך שמשתמשים בו בו יכוח על עתיד השטחים, בו יכוח הדמוגרפי - אדרבה.

חוק השבות אינו אומר שמדינת ישראל היא מדינה יהודית. הוא קובע זכויות חוקיות ליהודים, ואני חושב שאנו לא צריכים בחקיקה שלנו להכניס משהו שבאופן דקלרטיבי ישאיר אולי סעיף או בעקיפין כמו שמציע ח"ה כ הלוי, שאומרים שיש אופי יהודי למדינת ישראל. אינני יודע מה המשמעות של זה. אני יודע שבמדינת ישראל יש אזרחים יהודים וערבים. ואני שייך לאלה שרוצים שהרוב המכריע של מדינת ישראל יהיו יהודים. אבל אם תכתוב את האופי היהודי של המדינה בסעיף מיוחד, אתה פותח פתח לאפליה בין אזרחים. אם אתה רוצה שזה יהיה הלון הראוה, זה יהיה חלון ראוה מפוקפק מאוד. ובעולם יגידו, הם כתבו סעיף של אי-הפליה, אבל הכניסו דבר כללי על האופי היהודי של מדינת ישראל, ותחת הכותרת הזו אפשר בהחלט להפלות בין אזרחים יהודים ואזרחים לא יהודים בגלל האופי היהודי של מדינת ישראל. תוכל לקבוע חוק שיגיד שאזרחים מסויימים מותר לרכוש קרקעות רק ליהודים ולא לערבים, כי אתה חושב שהאופי היהודי של מדינת ישראל מחייב את זה. להלכה, במסגרת סייג זה אתה יכול לקבוע חוקי קרקעות של הספר הלבן בכיוון הפוך.

מדוע להסתבך בסייגים שמעוררים אסוציאציות ופרשנויות מיותרות, בשאפשר לומר דבר פשוט שכתוב ברוב המכריע של חוקות העולם?

ר. ארזי: אם ישאלו אותך מה לגבי זה שהוא לא אזרח?

ח. צדוק: אני אגיד שאין לו זמננות מלאות, הזכויות שלו מוגבלות.

ר. ארזי: כולל יהודים?

ח. צדוק: כהאלט. את הדברים שאמרת היום אמרת בעקבות ההצעה שהוצעה היום ובעקבות השאלות שהיו ר העלה, ואני אסיר תודה על כך, כי דברים אלה דרבנו אותי. תוך בירור זה נשתכנעתי עוד יותר שנוסחאות

ח. צדוק:

כגון "האופי היהודי של מדינת ישראל" או נוסחה כללית שמדברת על הכל ומסוייגת בסייגים שונים, היא גם מבחינת החלון הראוה וגם מבחינת הדברים הבצויים לנו דווקא כמדינה יהודית - יותר צדדעים ומסוכנים מאשר הדבר הפשוט המוצע בגרסה א'.

ב. הלוי:

אבל אפשר להשאיר "הכל שווים בפני החוק" ואפליה קיימת רק בין אזרחים.

ח. צדוק:

חשבת כי בכיוון זה. יתכן שזה אפשרי. כאשר מופיעים בפני בית המשפט, שווים

בזכויותיהם אזרח ולא אזרח.

גרסה א' נחוצה בשביל המחוקק, לא בשביל האדמיניסטרציה ולא בשביל בתי המשפט - לא בשביל ביצוע החוקים. אבל בפני המחוקק צריך להיות עקרון אי אפליה בין אזרחים.

היו"ר י. גולדשמידט:

אני רוצה להשיב לכה"כ צדוק. נכון שמדינת ישראל כמדינה יהודית נזכרת רק במגילת העצמאות שאיננה חוק. הבורר עסקנו בחוק מעמד ההסתדרות הציונית, וגם שם לא נאמר שמדינת ישראל היא מדינה יהודית, אבל נאמרים שם דברים מאוד קרובים לזה, וזה חוק ולא חוקה. שם נאמר "מדינת ישראל רואה עצמה כיצירת עם ישראל כולו ושעריה פתוחים לכל יהודי הרוצה לעלות אליה".

ח. צדוק:

בין קביעה שמדינת ישראל היא מדינה יהודית ובין קביעת הארץ של האופי היהודי של מדינת ישראל כעילה לאפליה בין אזרחים ולא אזרחים ובין אזרחים בינם לבין עצמם בקונקסט של הסעיף הזה - יש הבדל. יש הבדל אם אומרים שמדינת ישראל היא מדינה יהודית, לבין מה שמוצע כאן - להכניס את האופי היהודי של מדינת ישראל לחוקה כיסוד של אפליות גם בין אזרחים.

היו"ר י. גולדשמידט:

אני סוכן להסתכן ולטעון שזה בדיוק מה שדרוש לנו. הרבה פעמים התווכחנו בוועדת המשנה האם מי שיגלה את החוק הזה בעוד כמה מאות שנים, יוכל לזהות שזה חוק של מדינת ישראל ושיש לו שייכות ליהודים, או לא. מאמצים רבים הושקעות לעשות את המסמך הזה ביסודי ובלתי ייחודי כמסמך יהודי עם כמה שאפשר. כשהשאלה עלתה ודנו בסעיף 14 על חציבש הדת, אמרנו שהייחוד יבוא בפריאמבל.

אני חושב שיש מקום שמדינת ישראל תדגיש את העקרון של שוויון כל אדם, ויש גם מקום שמדינת ישראל בחוקתה, בחלק הדקלרטיבי תאמר שהיא מדינה יהודית. אמר אחד החברים בפעם שעברה - היום אנו עוד דור של יהודים ציונים פולנו, אבל מי יודע אם בדור או בעוד שני דורות הדבר יהיה כך. האם לא נאמץ משהו שהקדמו של מדינת ישראל גם בחוקים ולא נשאיר את החוקה של המדינה כחוקה של כל מדינה? דומני שהאזכור של עקרונות ציוניים בחוקי המדינה בתקבל על דעת כל השומעים. אינני חושב כי מהביטוי של חלון ראווה, אבל הגיע הזמן שנאמר פעם דבר כהווייתו ולא נסתיר את זאת. אני מבין שאנו מעמידים השקפה נגד השקפה ונצטרך בסופו של דבר להכריע בזה.

ב. הלוי:

במקום "האופי היהודי" אפשר לומר: בכל חוק הצדקן ביטוי לאופיה של מדינת ישראל

כמדינת העם היהודי.

היו"ר י. גולדשמידט:

אולי אפשר לכתוב כמו שכתוב בחוק מעמד ההסתדרות הציונית.

ב. הלוי:

אם הרוב בוועדה לא תומך בזה, נפרט את הסייגים. הייתי מציע להצביע אם לכתוב "הכל שווים בפני החוק" או - "כל אזרחי ישראל שווים בפני החוק"; אחר כך להצביע על חוסר אפליה בין הכל, או בין אזרחי מדינת ישראל. אם תקבל ההצעה לחוסר אפליה בין אזרחי מדינת ישראל, לא יהיה נחוץ שום סייג. זה היתרון של הצעת חה"כ צדוק ואנקוריון. ואם תקבל הדעה שאין אפליה בין אדם לאדם, צריך לנסח את הסייג.

ד. ארזי: יש לפנינו ארבע הצעות. אני מציע שההצעות יהיו יחדיו וניתן זאת להתייעצות בין הסייעות וביום ד' נצביע.

ב. הלוי: אם זה ענין של התייעצות בסייעות, זה צריך כמובן ענין מכובד ומהותי. אם זה רק ענין שאיננו רואים עכשיו את הנוסח המתאים, אני חושב שהכתוב לא ישנה ממה שכתוב עכשיו.

בדף הסיכומים של ועדת המשנה מופיעה בתור גרסה ב' גרסה שאף אחד אינו תומך בה. לכן הייתי מציע שנחליט שמה שנקרא גרסה ב' אינו קיים. מה שמופיע בתור גרסה א' נחלק לשניים - גרסה אחת תאמר "כל אזרחים ישראל שווים בפני החוק" והגרסה השנייה תאמר: "הכל שווים בפני החוק". אני חושב שאנו בשלים להכרעה. אני מאושר מסופק אם החברים יוכלו להביא את זאת להתייעצות בסייעות.

ח. צדוק: אני יכול לתאר לעצמי שחה"כ ארזי למשל, אם הנוסח יהיה בנוסח שלו, הוא מעדיף את הרישא "הכל שווים", אבל אם הסייג יהיה בנוסח של חה"כ הלוי, הוא יצטרף לגרסה א'. כך שההבדל בין האלטרנטיבות של הסייגים איננו בלתי מהותי.

היו"ר י. גולדשמידט: אני מציע שלאחר הישיבה יכין חה"כ הלוי את ארבע הגרסאות המוצעות, ונחלק את הנוסח בין החברים עוד היום ונחליט ביום ד'.

ב. הלוי: גמרנו את ניסוח כל הסעיפים. למען הסדר הייתי מציע שנאשר את כותרות השוליים שמהוות רק תוכן הסעיף.

היו"ר י. גולדשמידט: אני מציע שנראה את זה בנוסח לבן ואז נחליט.

ב. הלוי: אם תקבל בסעיף 2 הגרסה האומרת שכל אזרחי ישראל שווים, הייתי מציע לשנות את שם החוק ל"חוק זכויות האדם והאזרח". אם הגרסה הזו לא תקבל, אני מסתפק בשם "חוק זכויות האדם".

ח. צדוק: אני חושב שאין זה משנה איזו גרסה תקבל.

ד. ארזי: אני תומך בשינוי שם החוק לחוק זכויות האדם והאזרח.

הוחלט: לשנות את שם החוק ל"חוק זכויות האדם והאזרח".

(2) חוק להארכת תוקף של תקנות שעת חירום (פיקוח על כלי שיט) (נוסח משולב), תשל"ג-1973

מ. ביבי: הערה בסיסית לתקנות אלה, שבפעם הראשונה אנו נתקלים בהן בנוסח משולב. הנוסח הזה בא לשלב תקנות לשעת חירום משני מעמדות: מצד אחד יש לו אופי של אורך הייעוד, שכל עוד מצב חירום במדינת ישראל לא נסתיים יימשכו התקנות; (2) תקנות שעת חירום שלפי החלטת הכנסת מוארך מדי פעם תוקפן. דומני שזו פעם ראשונה שאנו נתקלים בנוסחים משולבים בנושא זה.

לאחר שהערתי הערה זו אני ניגש לדברים המהותיים שנתקלנו בהם, והם לא רבים. ההצעה שהובאה לפנינו היא שהנוסח המשולב משלב את שתי התקנות - התקנות מתש"ח-1958 והתקנות מתש"ז-1957, והופך אותן למה שאמר בתוספת הראשונה, בלא שכל אותם הדברים שאמורים בתקנות תשי"ז ושהכנסת מתבקשת לחדש אותם, הם בכחינת התקנות הנמצאות בתוספת השנייה. בצורה זו יוצא שאם הכנסת לא תאשר אי פעם את הארכת תוקפן של תקנות החירום משנת 1957, פירוש הדבר שצריך לבטל את כל חתומות השנייה והראשונה ממשיכה לפעול. או אם הכנסת תרצה לשנות הוראה מתקנות תשי"ז-1957, השינוי יתבטא בתוספת השנייה. כך שלמעשה גם כאן אם כי נוצרה

מ. ביבי:

האחידות של התקנות בנוסח המשולב, הרי בתוספת השניה באות הוראות שמדי כמה זמן צריך לחדש את תוקפן.

זו ההערה הכללית העיקרית שרציתי להעיר. עם זאת, יש דברים נוספים שיש לתת עליהם את הדעת. אני מבקש להפנות את תשומת-לב הועדה לסעיף 7(4) שבו נאמר: "השר רשאי לפטור סגים של כלי שיט מתחולתן של הוראות תקנה זו, כולן או מקצתן; סמכות זו אינה ניתנת לאצילה, על אף האמור בתקנה 22". ואילו בסעיף 22 נאמר: "השר רשאי להעביר בכתב לאדם אחר את סמכויותיו לפי תקנות אלה". כלומר, בסעיף 22 לא מדובר על אצילה אלא על העברה.

איננו יכולים לשנות זאת, כי בנואנו לשלב שני נוסחים איננו יכולים לשנות. אני רק רוצה להפנות את תשומת לב הועדה על ההבדל הקיים. הפנינו את תשומת לבם של היועצים המשפטיים לכך, והיועצים המשפטיים של משרד התחבורה אמרו שכשיבוא תיקון לתקנות הם יחשבו על כך אם לא צריך לאחד את המונחים - אצילה והעברה.

הערה אחרת מתייחסת לשם החוק - (1) פיקוח על כלי שיט; (2) פיקוח על אניות. מאחר שכיום משתמשים במונח "כלכלי שיט שהוא כולל, לא מצאנו לנכון להזכיר את המלה אניות.

בהגדרה בסעיף 1 של התקנות כתוב "תושב ישראל - ... לרבות תאגיד המואגד בישראל או הרשום בה... במקור היה כתוב "לרבות חברה, אגודה או התאגדות". אין לנו אסמכתה בסעיף של פרשנות כלשהי שאומרת שתאגיד כולל חברה והתאגדות. אף-על-פי-כן החלפנו את המונחים הללו. מר שלי הביא לתשומת לבנו שזו הגדרה סילונית ולכן החלפנו אותה.

כשמדברים על תקנות שעת חירום שמתבטלות עד שחדל מצב החירום במדינה להתקיים, נשאלת השאלה מי המוסמך לבטל את זה. נחוק המעבר נאמר שמועצת המדינה הזמנית היא שרשאית לבטל את מצב החירום. מנין לנו שהכנסת היא במקום מועצת המדינה הזמנית? לזה אין אסמכתה מפורשת.

בסעיף 2 של החוק נאמר "ההוראות המפורטות בתוספת השניה תקפן עד יום י"ז בטבת תשל"ה (31 בדצמבר 1974)", ולא נאמר "התקנות" ולכן מצאנו לנכון להכניס בנוסח החוק בתוספת השניה את המשפט "ההוראות שתקפן מסוייג", כדי להצביע על ההוראות שהן תקנות השונות שתקפן משתנה מדי החלטה של הכנסת.

ח. צדוק: אני רוצה להתפייס ליחס בין סעיף 1 לסעיף 2 של החוק. אני מבין את המצב כך - הכנסת האריבה את תקפן של תקנות שעת חירום (כלי שיט) עד סוף שעת החירום; אחר-כך הותקנו תיקונים גם כן כתקנות שעת חירום, ואת התיקונים הכנסת לא האריכה עד סוף שעת חירום.

בנוסח המוצע היום יש סתירה בין סעיף 1 לסעיף 2. לפי סעיף 1 כל מה שניתן בתוספת הראשונה תקפו עד סוף שעת החירום, כולל הדברים המפורטים בתוספת השניה; ואילו בסעיף 2 נאמר שההוראות בתוספת השניה הן מסוייגות. במקום להשאיר את זה לפרשנות, מחשב להגיד בסעיף 2 "על אף האמור בסעיף 1" או להגיד בסעיף 1 "בכפוף לסעיף 2", ועל ידי כך ליצור קשר בין שני הסעיפים.

א. יריב: אפשר לחבר את שני הסעיפים ולומר "אולם".

א. דמביץ: לענין ההבדל שבין אצילה והעברה. הועדה השאירה את המלים כמו שהן. כותרות השוליים מראות על כך שהמלה "אצילה" באה בשנת תשל"ב ואילו המלה "העברה" בשנת תש"ח. אף על פי כן לא מצאה הועדה לראות מכוח הסמכות שלה את האפשרות ליישר את ההדור הזה, ולהשתמש בלשון אצילה. יתכן שיש בזה האחדת ניבים שבמסגרת סעיף 16, הועדה מצאה שלא. אין ניגוד בין שני המונחים, אבל כמובן יש הבדל. העברה, זו העברה סוטלית ואצילה מכוחה לא הועבר הכל, מלא נשאר בידי האוצל. על כן הועדה מצאה לנכון להשאיר את זה כך.

ביחס לדבריחה כ צדוק בדבר הקאר שבין סעיף 1 לסעיף 2, אני תומך בו ויש להתחיל את סעיף 2 במלים "על אף האמור בסעיף 1".

א. דמביץ:

אני רוצה לקוות שהכנסת תבטל בשנים הקרובות את סעיף 2 ואת התוספת השניה.

הוחלט: לתקן סעיף 2 - יתחיל במלים "על אף האמור בסעיף 1".

הועדה מקבלת את הנוסח בתיקון האמור.

מועד הפרסום 15.7.73 יום מהאישור.

חוק יחסי ממון בין בני זוג

היור י. גולדשמידט:

סיימנו בפעם הקודמת סעיפים 51-17, והיו הצעות לעיין בחוק אימוץ ילדים ובסעיף 51 לדבר המלך במועצתו. דנו על משפט בינלאומי פרטי בהקשר של סעיף 17. הוסבר לנו שאנו מכניסים את המושג "מושב" ולא אזרחות. יחד עם זאת העלו כמה חברים כל מיני פצבים שהם די שכיחים במציאותה של מדינת ישראל - של זוגות עולים, יחידות שעוברים ארצות שונות וכו' - עד כדי כך שהועלה הרעיון שמא בוותר על סעיף זה בכלל, ונשאיר את הכל לשפיטה.

ח. צדוק:

אני מציע שנשאיר את הסוגיה הזו לעניינים הרגילים של משפט בינלאומי פרטי ולא נסדיר את זה על ידי חקיקה מפורשת. כלומר, למחוק את סעיף 17. אני אומר את זה גם מטעמי נוחיות, כי אם נרצה לקבוע דברים מיוחדים, זה יביא אותנו לויכוח גדול.

ב. הלוי:

בדברי ההסבר לסעיף 17 נאמר: "כמו בחוקים ההם, נקשרת ברירת הדין גם כאן במקום המושב של בני הזוג ולא באזרחותם". אולי יכול פרופ' ידין לומר בקיצור באיזה חוקים נקשרת ברירת הדין במושב ולא באזרחות?

א. ידין:

הכוונה לחוקים שבכלל מתייחסים לשאלות האלה. החוק העיקרי במסגרת זו הוא חוק הירושה וכן חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות. יש כמובן גם בחוק המעונות סעיף הנוגע למשפט בינלאומי פרטי. לא בכל החוקים יש דיון בסוגיה זו. אבל בחוקים שיש דיון בסוגיה זו נקבע העקרון של מקום המושב ויש בזה שינוי לגבי השיטה של דבר המלך במועצתו ששם היה עקרון האזרחות. אם מוחקים את סעיף 17, יכול להיות שבית המשפט יחיל על הדברים האלה את חוק האזרחות ולא את מקום המושב, אבל זו לא תוצאה מחוייבת. מהשמטת הסעיף הזה, אלא התוצאה הישירה כפי שציינתי זה צדוק היא שהחוק שלא דן בהרבה דברים, לא צן גם בזה. איך בית המשפט יפתור שאלות בשטח זה, זו שאלה אחרת.

החשיבות המעשית של הוראה כזו, היא מאוד מצומצמת. הייתי מוכן לפחלקת הסעיף מכיוון שהוא מעכב אותנו, ומחיקתו אינה יוצרת דבר שאפשר להגיד שבלעדיו החוק לא עומד.

לדעתי הועדה מחקה סעיפים שהיו הרבה יותר חיוניים מאשר סעיף זה.

א. אנטוריון:

הייתי מעדיף שישאר הסעיף, אבל אני מקבל את כלל הנוחיות של חה"כ צדוק, אבל מלכתחילה אמנם העניין מסובך, אבל אני חושב שעדיף שישאר הכלל שפה. אין פה שום דבר שהפענני אם אומרים שיחול חוק המושב בשעת עריכת הנישואין. אם אני מבין נכון, הסכם יכול להיות לאו דווקא בנישואין, והם יכולים לשנות את זה, אבל בהגבלה של חוק המקום בשעת עשיית ההסכם. הם יכולים לבחור בין המקום בו נערכו הנישואין לבין חוק המושב בו נערכו הנישואין. אינני יודע אם זה כליל השלמות, אבל אינני רואה כל סיבה לפה לא לקבל את זאת, זה עדיף בעיני מאשר לא לקבל.

אם יש נכונות מצד החברים לקבל את הסעיף כפי שהוא כאן, אני מציע שנקבל אותו. אבל אם יש הסתייגויות, אני מצטרף להצעה להשמיט את הסעיף.

ג. האו זנר:

אני גם כן הצעתי להשמיט את הסעיף.

הינו"ר י. גולדשמידט:

אני רוצה להסתייג מהטעם של הנוחיות. עם כל הרצון לגמור, אי אפשר להוציא סתם דברים. צריכים להכריע לפי מה שמונע יותר פגמים בחוק. אני מבין שאלה שמציעים למחוק את הסעיף אומרים, לכתוב סעיף קצר מדי, בלתי מחושב במידה מספקת יכול לגרום יותר סיבוך מאשר מחיקתו. אם אין זה כך, והסעיף אינו גורם לתקלות, אני מצטרף להצעתו של אנקוריון להשאיר אותו.

א. ידין:

הסעיף, גם בצורה שהוא מוצע, הוא בודאי רצוי במובן זה שהוא עונה על השאלה העיקרית אם זה הולך לפי האזרחות או לפי מקום מושב, ומוסיף ענין נוסף - אם פעם הם התחילו באיזה משטר, האם הם יכולים לשנות: והסעיף אומר שזה לא משתנה אדטומטית, אלא על פי הסכם. החסרון של הסעיף הוא בכך שאין הוא עונה על כל השאלות. למשל - מה קורה אם לבני הזוג לפני עריכת הנישואין, לא היה מקום מושב משותף? או עכשיו אין להם מקום משותף? יש היטואציות מסוימות שהסעיף כמו שהוא לא דן בהם. אבל אין ספק שקבלתו עדיפה על פני מחיקתו, כי הוא בינתיים קובע את עיקר הדברים. ובתי המשפט, במקום שיתלבטו בחלל ריק וימצאו את העוגן שלהם בסעיף 64 של דבר המלך במועצתו שהכנסת בקביעות שללה, - תהיה להם כאן הדרכה והם יוכלו לפתור דברים שאינם מפורטים בחוק. במובן זה אני מסכים שרצוי שהסעיף ישאר ומחיקתו יכולה להיות רק מנומקת על ידי הנוחות והבהירות.

הינו"ר י. גולדשמידט:

אם יש הסכמה לא להתווכח יותר, אני מעמיד להצבעה.

הצבעה - רוב בן בעד. השארתי סעיף 17 כפי שהוא. מיעוט נגד השארתי סעיף 17.

הוחלט להשאיר את סעיף 17 כפי שהוא.

סעיף 18 -

א. ידין:

אני רוצה להתחיל מהסוף. הקטע הזה הוצע בשעה שהחוק דיבר רק על בתי משפט. חשבנו שבמידה שתובעים לפני בתי דין דתיים צריך להוסיף את זה. בינתיים החליטה הועדה לפני כמה זמן שבית הדין הדתי ייזכר לכל אורך החוק על ידי בית המשפט. בנוסף הלבן זה גם בוצע על ידי כך שבכל מקום שנותנים לבית המשפט סמכות לפי ההצעה הבחולה כתוב לא בית משפט אלא בית משפט או בית דין. לכן החלק האחרון של סעיף 18(ב) לא נחוץ עכשיו.

בנוגע לשאר החלקים - ההצעה ברורה. אנו דנים כאן על דין מטריאלי ולא על שאלת שיפוט. מפני זה סעיף קטן (א) הוא אחת מהוראות שמירת הדין שאנו תוקעים בהרבה חוקים, שנתיצותם המשפטית מוטלת בספק. לו לא היה כתוב סעיף (א) היה הדין אותו הדין. כי ממילא החוק הזה איננו גורע משמכות שיפוט של בתי הדין הדתיים. אבל סעיף דומה נמצא גם בחוקים אחרים, ולכן הוא גם פה.

סעיף (ב) מטיל את החוק גם על בתי הדין

הרבניים; הוא עושה את זה בדיוק כפי שעשה חוק שיווי זכויות ונשה משנת תשי"א, וגם באותה ההתייחסות לדין הדתי. כלומר, באופן עקרוני, גם כשענינים שהחוק הזה דן בהם יבואו בפני בית דין דתי יהודי או מוסלמי או נוצרי, יחול שם החוק הזה; אלא אם כן הצדדים הסכימו להתדיין לפי הדין הדתי, ואז בית הדין פסור מהפלת החוק הזה, ושופט לפי הדין הדתי שנוהג בו.

כתוצאה מהופעתם של הדיינים בפני הועדה והופעתם של הקאדים המוסלמים, התגבשה הצעה לאפשר לצדדים כשהם עושים הסכם ממון לפני עריכת הנישואין או בשעת עריכת הנישואין, לקבוע את הסדרי הממון ביניהם על ידי הפניה לדין הדתי שלהם. זו היתה אחת הדרישות, אם כי אולי לא במישרין, אבל זה משמע מהטענות הן של הדיינים של בתי הדין היהודיים והן של הקאדים של בתי הדין המוסלמיים. אם הצעה כזו תתקבל, יהיה כתוב בסעיף 18(ד): "זולת עם הצדדים הסכימו בהסכם הממון שמאפשר את ההפניה או שהסכימו לפני בית הדין. ישנה אלטרנטיבה - שבת הדין הדתיים ידונו לפי הדין הדתי הן כשהצדדים בהסדר הממון הפנו את הסדר ענייניהם לדין הדתי, והן כשאין הסדר ביניהם וכשהם מסכימים לתחולת הדין הדתי."

מה ההבדל המהותי בין הניסוח של סעיף 18(ב)

ר. ארזי:

כפי שהיה לבין סעיף 14(ב) בלבן?

אין הכדל ביניהם.

א. ירון:

היו"ר י. גולדשמידט:

יש לי שאלה: מה הדברים שחוק זה דן בהם באים לבית דין רבני ללא פניה מפורשת של הצדדים? מה הסמכות הקיימת? אם סעיף (א) אומר שחוק זה לא בא לגרוע מסמכויות בתי הדין הדתיים, מה המסכויות היום של בית הדין הרבני בענין יחסי המסון? אם יש, אז מדוע צריכים בסעיף (ב) את ההסכמה המיוחדת של שני הצדדים, ומדוע במקרה זה ידונו לפי חוק זה?

א. ירון:

שני החלקים של הסעיף נובעים מזה שיש תמיד הבדל בין שאלת סמכות השיפוט ושאלת הדין המסריאלי. סעיף (א) מדבר רק על השיפוט. הוא אומר שמה ששייך היום לבית הדין הדתי, יהיה שייך גם הלאה. יש דברים ששייכים לבית הדין הדתי בלי הסכמת הצדדים, ויש דברים שהוא יכול לדון בהם רק כשהצדדים הסכימו. שאלה אחרת היא לפי איזה דין ידון בית הדין הדתי. על זה חל סעיף (ב): במידה שיש סמכות ודברים באים לפני בית הדין, הוא ידון לפי החוק הזה, אלא אם יש הסכמה לדון לפי החוק הדתי.

למשל, שלא ייאמר בתביעת מזונות שהנה בשלבים מסויימים של בית הדין יש להם תרופה אחרת

ג. האוזנר:

כגון איזון נכסים או שיתוף נכסים. זה לא פוגע בסמכויות שיוחדו עד היום לבית הדין הדתי.

האם אין סתירה הגיונית בין הקביעה הראשונה והשנייה?

היו"ר י. גולדשמידט:

אני ממשיך בסוגיה שעורר היו"ר בנוגע לסמכות.

ג. הלוי:

אני מבין שסעיף 18(א) רוצה לומר שלא יהיו שינויים בסמכות, אבל בשביל זה צריך לדעת קצת את המצב. לבתי הדין המוסלמים, למשל, יש סמכות בלעדית בכל ענייני המעמד האישי, כולל כל מה שדון בו; זה הודגש על ידי הקאדים. הם אמרו, כי לפי דבר המלך שלא נתבטל, בתי הדין המוסלמים רק הם מוסמכים. בנוגע לנוצרים וליהודים, בדרך כלל רק בהסכמה. אבל בחוק בתי הדין הרבניים יש גם מצב מיוחד שבעקבות כל מה שכתוב בתביעת גירושין, זה גם כן סמכות בלעדית של בתי הדין הרבניים. אבל אם תתעורר שאלת התביעות הכספיות אחרי מות אחד מבני הזוג, זו תהיה תביעה רגילה בין הזוג ליורשים, וזה לא יבוא אוטומטית לפני בית הדין הרבני, אלא לפני בית משפט אזרחי, אלא אם תהיה הסכמת הצדדים.

אבל אם כך הדבר, צריך פה להוסיף: חוק זה

לא בא לגרוע וגם לא להוסיף על שיפוטם של בתי הדין הרבניים. כי אם שינונו את הנוסח והוספנו אחרי בית המשפט גם בתי דין רבניים, יוצא שכאילו הוספנו שיש בכל ענין שיפוט גם לבית הדין הרבני, אף על פי שלפי החוקים הקיימים אין לו סמכות.

בנוגע למוסלמים, הייתי מתנגד לזה.

שוכנעתי בצדקת טענתם של הקאדים. למה למדינת ישראל להתערב בעניינים הפנימיים של המוסלמים שהחוק הדתי השרעי חל עליהם עד היום? האם יש עילה לשנות זאת? והרי אנו באים על ידי זה לקונפליקט עוד יותר קשה מאשר היום - הקונפליקט המצפוני היום שכל קאדי שרעי צריך להשבע אמונים למדינת ישראל. מסיבה זו מתעכב מינוי הקאדי בירושלים כי הם נמצאים בקונפליקט ולא רוצים להשבע בישראל, ולכן אנו אחיכים להביא קאדים מיפו. אם הקאדי כבר נשבע אמונים למדינת ישראל, הוא סבור שמרות הדין המוסלמי עליו, ושבעת האמונים לא תגרור אחריה אי אמון כביכול או סטיה מהדין הדתי שלו. הקאדי אמר - אנו בשום אופן איננו מוכנים; נשבענו אמונים למדינת ישראל, אבל תמיד חשבנו שהדין המסריאלי שלנו זהה עם הדין המוסלמי. פה אתם רוצים להטיל עלינו נוסף לנאמנות, סטיה או הפרת הדין המוסלמי שלנו. לכך אנו לא מוכנים.

למה לנו זאת? כי פה יש לא רק סכסוך

בין חילוניות ודתיות כמו שיש בינינו, אלא פה יש גם סכסוך בין שני עמים, בין שני לאומים; אנו יוצרים פה סכסוך מיותר, ונצטרך להפעיל את החוק בעל כורח על האוכלוסייה המוסלמית. לכל הפחות זה יהיה כרוך בקאדים ובמחאות והם יסרבו לשפוט לפי החוק הזה. אותו דבר בצורה יותר מתונה יכול לקרות בבתי הדין הרבניים. נכון מאוד שהתקדים לזה הוא חוק שיווי זכויות האשה, ואני חושב שגם שם יש איזה הדים לכך.

ב. הלוי:

שמענו מהרבנים שהם רואים את זה כעקירת תורה. הייתי מבקש לא להטיל את החוק על המוסלמים.

ד. ארזי:
אני חושב שח"כ הלוי יוצא מתוך הנחה נכונה שלא צריך לקפח איזה מינוט בארץ. אבל בטמיה לי שבמקרה זה המסקנה לא נכונה. היו לפנינו רבנים והיו לפנינו נציגי הדת המוסלמים, להבדיל. אמרנו שאנו קובעים את החוק הזה בכל מקרה שאין הסדר; כשיש הסכם, החוק הזה לא חל. יש תמיד רשות לאנשים שמעריים שמה שכתוב בחוק לא טוב בשבילם אם מבחינה דתית ואם מבחינה תועלתית לקבוע הסדר ביניהם. אמרנו את זה גם למוסלמים. מה גם, שזה לא החוק היחיד שקבענו והוא לא הולם לא את ההלכה ולא את הקוראן - גם חוק הירושה הוא כזה. אין זה חוק המכריח אדם ללכת לפיו; אנשי הדת המוסלמית יכולו ללכת לפי הקוראן.

בסיכום, אני מציע לקבל את סעיף 18.

הינ"ר י. גולדשמידט:
הנאתי את תוכן דבריהם של הקאדים המוסלמיים לפני שר המשפטים, כי הרגשתי שזו שאלה מדינית שצריך לתת את הדעת עליה. אם ינוסחו ויובאו לפנינו הדברים שהשמייע שר המשפטים בענין זה, אני חושב שנמצא מוצא שיסנע את המתיחות הזו כאן, ודרך אגב יפחית את המתיחות שהיתה צפויה לנו עם בתי הדין הרבניים.

ח. צרוק:
אני רוצה להביע משאלה שהינ"ר יעשה מאמץ לסיים את החוק על אף לוח הזמנים הדחוס של הועדה.

הישיבה נועלה בשעה 13:00